

SURİYE KRİZİ SONRASINDA LÜBNAN'DA MÜLTECİ SORUNU

AYŞE SELCAN ÖZDEMİRCİ

*Hacettepe Üniversitesi
Siyaset Bilimi ve Kamu
Yönetimi (2006) bölümünü
tamamladıktan sonra
Marmara Üniversitesi
Ortadoğu Araştırmaları
Enstitüsü'nde Ortadoğu
Siyasî Tarihi ve Uluslararası
İlişkileri dalında yüksek
lisans eğitimine başladı.
2011 senesinde Ürdün
Üniversitesi Dil Merkezi'nde
(II-TASOL) Arapça dil
eğitimi alan Özdemirci 2013
yılında Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde
araştırma görevlisi olarak
çalışmaya başlamıştır ve
halen Ortadoğu Çalışmaları
Merkezi'nde Ortadoğu'da
Siyasal Sistemler masasında
faaliyetlerini sürdürmektedir.*

Bu yazıda Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (OR-SAM)'nin Suriyeli mülteciler üzerine yürütmekte olduğu araştırma¹ kapsamında 5- 10 Şubat 2014 tarihinde gerçekleştirilen Lübnan seyahatinde yazarın yaptığı kişisel gözlemlere yer verilecektir. Söz konusu gözlemler genel bir tasvir olmaktan daha çok aşağıdaki sorular etrafında şekillenmiştir: Suriye'de başlayan halk hareketini takiben ortaya çıkan mülteciler probleminin yoğun göçe maruz kalan ülkelere sosyolojik ve siyasi etkileri nelerdir? Lübnan özelinde mülteciler sorununun maliyeti ve bunun Suriye meselesine etkileri nelerdir?

Bu sorular etrafında şekillenen gözlemlere geçmeden önce Lübnan'ı diğer mülteci barındıran komşu ülkelere ayıran kendine has tarihsel dinamiklerine değinilecektir.

Lübnan'ın tarihsel dinamiklerinden kaynaklanan kendine has özellikleri ülkedeki Suriyeli mültecilerin konumunu ve algılanışlarını birinci dereceden etkilediği için söz konusu dinamiklerden kısa da olsa bahsetmek gerekiyor.

Tarihsel Dinamikler

Lübnan, 2011 yılı itibari ile Suriye'de başlayan halk hareketinin devamında ortaya çıkan mülteciler probleminin birçok açıdan ve şiddetle etkilenen ülkeler arasındadır. Lübnan'daki Suriyeli mülteci varlığı değerlendirilirken öncelikle belirli parametrelerin ve yine ülkenin kendine has temel tarihsel dinamiklerinin altı çizilmelidir. Bu bağlamda Lübnan'da Suriyeli mülteci varlığının nasıl algılandığı dört parametre çerçevesinde açıklanmaya çalışılacaktır.

Filistinli mülteciler deneyimi, Lübnan tarihsel belleğinde bıraktığı iz bakımından ülkedeki mülteci algısında önemli bir etken olarak değerlendirilmelidir.

İlk olarak, İsrail'in kuruluşunu müteakip kaydedilen tarihsel gelişmeler, Filistinli mülteciler olgusunu doğurmuş ve neticede Lübnan misafir ettiği Filistinlilerin zamanla ev sahibi pozisyonuna evrildiği bir süreci deneyimlemiştir. FKÖ (- الفلسطينية التحرير منظمة - Filistin Kurtuluş Örgütü -) gerillalarının operasyon üslerini yoğunlukla ülkenin Güney kısmında yer alan ve 300.000'i aşkın Filistinlinin hali hazırda yaşamakta olduğu kamplara taşınması² ile süreç önemli bir evreye taşınmıştır. Neticede durum, bugün ülke nüfusunun yaklaşık %10'unu oluşturan Filistinli varlığının, tek müsebbibi olmamakla beraber, iç savaşın başlamasındaki önemli itici güçlerden biri olarak rol oynamasına sebebiyet vermiştir. Dolayısıyla Filistinli mülteciler deneyimi, Lübnan tarihsel belleğinde bıraktığı iz bakımından ülkedeki mülteci algısında önemli bir etken olarak değerlendirilmelidir.

Ülkenin yakın tarihinde yaşanan binlerce insanın hayatını kaybettiği;

ekonomik ve sosyolojik açıdan derin yaralara neden olan 15 yıllık bir iç savaş deneyimi mültecilere yönelik bakışı şekillendirilen ikinci bir etken olarak göz önünde bulundurulmalıdır. Aksi takdirde Lübnanlıların mülteciler hususundaki sosyal ve siyasal algılarını doğru okuyabilmek ve de bugünkü mülteci varlığının Lübnan'da açığa çıkardığı etkileri tam olarak değerlendirebilmek mümkün değildir. Suriyeli mülteciler meselesini ortaya koyarken üçüncü bir parametre olarak Suriye ve Lübnan arasındaki ilişkilerin, yakın tarihe kadar Lübnan'da askeri varlığı ile bizzat bulunan bir Suriye düzleminde cereyan ettiği gerçeğini göz önünde bulundurmak gerekir. Bilindiği gibi, Lübnan iç savaşı hemen yanı başında filizlenen "Büyük Suriye Ütopyası"na umut vermiş, son tahlilde ülkedeki Suriye varlığı Hariri suikastı (2005) neticesinde artan uluslararası baskı sonuç verene dek sürmüştür. Bugün dahi net bir sonuca kavuşmamış Hariri davası Lübnan tarihinde ilk defa karşı saf-

larda yer alan birçok farklı çıkar grubunun bir araya gelmesinin yolunu açmış ve Lübnan bu olaydan Suriye'yi sorumlu tutmuştur.³ Rejim aleyhtarı sloganların yükseldiği, Esed posterlerinin yakıldığı Beyrut meydanlarında düzenlenen geniş katılımlı mitinglerin hatırası Lübnan halkının zihninde hala tazeliğini korumaktadır.

Dördüncü ve son olarak da Lübnan'ın etnik ve dini çeşitliliği ile var ettiği nev-i şahsına münhasır devlet yapısının mülteciler sorunu bağlamındaki etkilerini değerlendirmek gerekir. Lübnan'da yirmiye yakın etnik topluluk ve dini mezhebin varlık göstermesi ülkenin bir takım sosyolojik ve politik sorunlarının kaynağı olmuş, 1943 senesinde kabul edilen Ulusal Pakt ile ülke bu problemlerini "mezhepsel demokrasi" (confessional democracy) formülü ile aşmaya çalışmıştır. Teoride birçok etnik ve dini gruba sahip olmanın muhtemel yıkıcı etkilerini törpüleyecek erk paylaşımı örneği, kimi sosyal bilimciler tarafından takdirle karşılanmıştır.⁴ Ancak bu formülün reel politiğe yansımaları Lübnan iç siyasetinin bölünmüşlüğü'nün altının defalarca çizilmesi, herkesin kendi safını belirleme ihtiyacını şiddetle hissetmesi, mülteciler hususunun da içinde yer aldığı iç siyasadaki gelişmeler sebebiyle de bölünmenin giderek keskinleşmesi biçiminde olmuştur.

Suriyeli Mültecilerin Lübnan'da Karşılaştıkları Temel Problemler

Suriye'de olaylar 2011 senesinde ilk patlak verdiğinde genel kanı hadisenin rejim ya da muhalifler lehine ama son tahlilde kısa sürede bir nihayete varacağı yönündeydi. Fakat gerek

Hizbullah'ın bizatihi Suriye'deki varlığı ile gerekse dünyanın dört bir yanından gelen mücahitlerin muhaliflere eklenmesiyle çıkmaza sürüklenen savaş, birçok problemin yanı sıra her geçen gün büyüyen bir mülteciler sorununu doğurdu.

Suriye'de başlayan halk hareketi ile birlikte Lübnan'da Şubat 2014 itibari ile ne kadar mülteci olduğuna dair net bir rakam vermek mümkün değil.⁵ İsimlerinin Suriye'deki politik aktörlerin eline geçeceği korkusuyla UNHCR'in⁶ yardımlarından ve teşkil etmeye çalıştığı güvenlik alanından yararlanmamak pahasına kayıt olmayan göçmenlerin yanı sıra bu belirsizlikte illegal sınır geçişlerinin, ülkede ki mülteci sayısının sürekli artışının ve Lübnan siyasi yapısının hassas mezhep dengesinin de payı yadsınmayacak ölçüde büyük. Tahminler hali hazırda Lübnan'da ki Suriyeli mülteci sayısının bir milyonu geçtiği yönünde, yani kabaca bir tarifle şu an Lübnan'da bir çeyrek Lübnanlı kadar daha insan var.

Filistinli mültecilerin Lübnan'a gelip bir daha dön(e)memesi deneyiminin bir sonucu olarak Lübnan'da Suriyeliler için, ufak çaplı çadır kampları bulunmakla birlikte, resmi bir mülteci kampı yok. Sahada kanaat önderleri, akademisyenler, sivil toplum örgütleri temsilcileri ve siyasilerle gerçekleştirdiğimiz görüşmelerde mülteciler için kampların kurulması gerekliliği noktasında hemen herkesin ortak kanıda olduğunu söylemek yanlış olmaz; ancak Lübnan'ın hali hazırdaki siyasi problemleri, ülkede etkin bir yönetim erkinin dolayısıyla yürütmede faaliyet gösteren bir devletin yokluğu bu meselenin çözümüne ilişkin büyük bir soru işareti teşkil

Filistinli mültecilerin Lübnan'a gelip bir daha dön(e)memesi deneyiminin bir sonucu olarak Lübnan'da Suriyeliler için, ufak çaplı çadır kampları bulunmakla birlikte, resmi bir mülteci kampı yok.

Lübnan'da Fransızca ve İngilizce ağırlıklı bir eğitim sistemi takip edilirken Suriye'de eğitim dilinin Arapça olması sebebiyle çocukların intibak edip başarılı olabilmeleri oldukça güç.

etmekte. Dolayısıyla göçmenlerin yaşadığı en büyük problemlerin başında barınma geliyor. Çalışma imkânı bulanlar ya da yanlarında getirdikleri parayı henüz bitirmemiş olanlar kiradıkları odalarda yaşıyorlar. Fakat Suriyelilerin gelişi ile birlikte Lübnan'da kiraların 3 – 4 katına çıkmış olması, mülteciler için bu olanağı ciddi ölçüde sınırlandırmaktadır. Üç odalı bir evin kirası 350 – 450 \$ arasında değişiyor ve her odanın bir aileye kiralandığı ortalama bir evin nüfusu ise yirmi kişiyi buluyor. Görüşme fırsatı yakaladığımız Beyrut Amerikan Üniversitesi öğretim görevlilerinden Rayan al- Amine, kamp yokluğu nedeni ile Suriyeli mültecilerin şu an ülkenin farklı farklı yerlerinde kendi imkanlarıyla yerleşmelerinin kısa vadede kabul edilebilir olduğunu belirtiyor. Ancak al- Amine; bu durumun uzun vadede, bilhassa herkesin etnik veya dini grubu temelinde kendi alanını korumaya çalıştığı mevcut Lübnan konjonktüründe, Şii – Sünni çatışması üzerinden ciddi güvenlik problemlerine yol açabileceğine de dikkat çekiyor.

Öte yandan gelenlerin büyük kısmı ilk ve orta öğretim kademesindeki çocuklardan müteşekkil. Bu durum ise başlı başına bir problemin bel kemiğini oluşturuyor. Zira her şeyden önce 400.000'i aşkın Suriyeli çocuğun yerleştirilebileceği yeterli sayıda ne okul var ne de bu kadar çocuğa ders verebilecek eğitimci mevcut. Ayrıca Lübnan'da Fransızca ve İngilizce ağırlıklı bir eğitim sistemi takip edilirken Suriye'de eğitim dilinin Arapça olması sebebiyle intibak edip başarılı olabilmek oldukça güç. Trablus'ta bir buluşma gerçekleştirdiğimiz Hayırlı Buluşma Cemiyeti (الخير القاء) mensuplarından edindiğimiz bilgiye göre geçtiğimiz yıl bir şekilde okula gitme şansı yakalayabilen çocukların yalnızca %30 u bir üst sınıfa geçmeye hak kazanabilmiş. Alışkın oldukları sistemde eğitim alma fırsatı yakalayabilen çocuk sayısı oldukça kısıtlı. Ufak çaplı bir çadır kampında yine göç etmiş Suriyeli bir öğretmen tarafından verilen eğitimden faydalanan çocuklarla konuşma şansımız oldu. Nagad (10) İdlib 'den ve Omran (12) ise Şam'dan anneleri ve kardeşleri ile gel-

mişler. Buradaki birçok çocuk gibi iki yıla yakın süredir Suriye’de kalan babalarını ve ağabeylerini görememişler ancak derslerine devam edebildikleri ve bol bol futbol oynayabildikleri için mutlular.

Mültecilerin bir diğer temel problemi ise sağlık. Sağlık hizmetinin paralı olduğu Lübnan’da gerek ulusal gerekse uluslararası sivil toplum kuruluşları ulaşabildikleri mültecilerin tedavisi ve ilaç temini için kaynak yaratmaya çalışıyor. Ancak yaralanmalar ve sıradan hastalıklar dışında ciddi müdahaleler veya uzun süreli tedavi gerektiren hastalıklar konusunda bir şey yapılamıyor. Bu nedenle ülkesine geri dönenler oluyor. Örneğin rejimle herhangi bir sıkıntı yaşamamış, güvenlik endişesi ve kısa sürer umudu ile Lübnan’a gelmiş meme kanseri bir kadının tedavisini sürdüreceği imkânı bulamadığı için Suriye’ye geri döndüğünü öğreniyoruz. Deri hastalıkları, çeşitli parazitler, tifo ve brusella en çok rastlanan rahatsızlıklardan. Ayrıca konuşma imkânı bulduğumuz bir doktor erken veya ölü doğum oranlarının da yüksek olduğunu ifade ediyor.

Elbette mültecilerin yaşadığı sıkıntılar barınma, eğitim ve sağlıkla sınırlı kalmıyor. Bir yandan sivil toplum kuruluşları kendi imkânlarıyla oluşturdukları sınıflarda çocukların eğitim almalarına yardımcı olup, gıda, ısınma ve barınma konusunda ulaşabildikleri kadar insana yardım götürmeye çalışırken bir yandan da çözüme dair umutların tükenmeye başlamasıyla gelen yardımlar azalıyor veya krizden fayda sağlamak isteyenlerin elinde söz konusu bağışlar yeni bir kazanç kapısına dönüştürülüyor. Öte yandan bölünmüş ailelerin savaş görmüş çocukları hayatta kalabilmek için kaçtıkları bu ülkede okul saatlerinde inşaatlarda çalışıyor ya da sokaklarda para kazanmanın yollarını arıyor. Hadisenin sosyolojik boyutu uzun vadede karşılaşılabilecek olumsuzlukları her geçen gün biraz daha açığa çıkarıyor. Çok eşliliğin yaygınlaşacağı endişesinin yanı sıra yine görüşmelerimiz sırasında sık sık dile getirildiği üzere *“...besleyecek bir boğazın eksilmesi...”* düşüncesinin yönlendirdiği eylemler küçük hatta çocuk yaşta evliliğin ve fuhşun da kapılarını aralıyor.

Arz - talep dengesinin ani ve şiddetli bozulması ile daha da pahalı hale gelen günlük hayatın tetiklediği korku ve tehdidin etki alanı giderek genişleyen varlığı, yerel halk ile mülteciler arasında kökleşen biz ve öteki algısındaki uçurumu büyütüyor.

Suriyeli bir mülteci hayatta kalma savaşı verdiği için en ağır işlere piyasa değerinin çok çok altında talip oluyor. Bu durumda faturalarını ve kirasını da ödemenin yanı sıra ailesini de geçindirmek mecburiyetindeki Lübnanlının rekabet etme şansı kalmadığından başlangıçta Suriyelilere karşı gösterilen "hoş geldiniz" tavrı yerini yavaş yavaş "istenmeyen göçmenler" algısına bırakıyor.

Artan Mülteci Varlığının Lübnan Üzerindeki Sosyal, İktisadi ve Siyasi Etkileri

Mevcut durumun ötesinde ülkenin içinde bulunduğu zor koşulların da etkisiyle ilk başlardaki olumlu hava yavaş yavaş dağılıp yerini gergin bir bekleyişe bırakmış durumda. Zira halkın büyük kısmının ekonomik sıkıntılar ve işsizlikle boğuştuğu Lübnan'da⁷, mültecilerin ağırlıklı olarak yoksul mahallelere yerleşmelerinin olumsuz sonuçları, bilhassa suç oranlarında ciddi artışlar gibi henüz önemli boyutlara varmamakla birlikte, negatif etkilerini göstermeye başlamış. Suriyeli bir mülteci hayatta kalma savaşı verdiği için en ağır işlere piyasa değerinin çok çok altında talip oluyor. Bu durumda faturalarını ve kirasını da ödemenin yanı sıra ailesini de geçindirmek mecburiyetindeki Lübnanlının rekabet etme şansı kalmadığından başlangıçta Suriyelilere karşı gösterilen "hoş geldiniz" tavrı yerini yavaş yavaş "istenmeyen göçmenler" algısına bırakıyor.

Mülteciler sorununun iktisadi ve siyasi yansımaları bir tarafa şimdiden ortaya çıkardığı sosyal sıkıntılarının uzun vadede muhtemel olumsuz sonuçları da ayrı bir endişe kaynağı. Arz – talep dengesinin ani ve şiddetli bozulması ile daha da pahalı hale gelen günlük hayatın tetiklediği korku ve tehdidin etki alanı giderek genişleyen varlığı, yerel halk ile mülteciler arasında kökleşen biz ve öteki algısındaki uçurumu büyütüyor. Bu durum "günlük hayatta mültecilere yardım edenken bizi iyice unuttunuz" siteleri, iş yerinde Suriyeli çalıştıran dükkân sahiplerine verilen tepkiler veya ufak çaplı sokak kavgaları düzeyinde karşılık buluyor henüz. Kaynakların yetersizliği durumu daha da vahim hale getiriyor, sadece çöplerin toplanması

dahi zaman zaman büyük sıkıntı oluşturuyor ya da Beyrut dışında sık sık yaşanan elektrik kesintileri artık başka türlü endişelere neden olabiliyor. Uzun süre daha durumun bu haliyle devam ettirilemeyeceği açık.

Ancak Lübnan'a dair herhangi bir öngöründe bulunabilmenin, ileriye görebilmenin tek yolu Suriye meselesinin çözülmesinden geçiyor. Siyasetçisinden, gönüllü sivil toplum kuruluşu çalışanına, akademisyeninden taksi şoförüne kadar hemen hemen herkes Suriye krizinin yakın vadede sonuca kavuşamayacağına dair bir umutsuzluk taşıyor ve yine neredeyse herkes Lübnan'ın kaderinin Suriye meselesinin ivedilikle hallolmasına bağlı olduğu konusunda hem fikir. Ancak bunun nasılna ilişkin belirsizlikle, gözler uluslararası kamuya kilitlenmiş durumda.

Gelen mülteciler arasında Sünnilerin çoğunluğu oluşturması ve Şam'ın boşaltılması halinde bir milyonu aşmış mülteci sayısının daha da artacağı öngörüsü Lübnan için ciddi bir gerilim kaynağı. Zira Hizbullah ve Emel'in (اللبنانية المقاومة أفواج) – Amal-Lübnan Direniş Hareketi) tavrını sertleştirip kendi alanındaki etkisini güçlendiriyor oluşu, ülkenin diğer gruplarının zayıflık hissini artırmakla kalmadığı gibi var olan bölünmüşlük ve kamplaşmanın keskinleştiği bir gerginliği de tırmandırıyor. Siyasi kadroların, farklı mezheplerin varsayılan nüfus oranına göre yapılandırıldığı Lübnan'da en son 1932 yılında nüfus sayımı yapıldı. Dönemin en fazla nüfuslu grubu olarak Marunilerin uzunca bir dönem sahip oldukları ayrıcalıklı konum bugün nüfusun %30'unu aştığı tahmin edilen Hizbullah ve Emel çatısı altında toplanmış Şiiler lehine yer değiştirmiş durumda. Gerek nüfus gerekse de etki alanı bağlamında Şiilerin ardına düşen Marunileri,

Gelen mülteciler arasında Sünnilerin çoğunluğu oluşturması ve Şam'ın boşaltılması halinde bir milyonu aşmış mülteci sayısının daha da artacağı öngörüsü Lübnan için ciddi bir gerilim kaynağı.

iç politikadaki radikal bir kaç örgütlenmeyi dâhil etmemek kaydıyla, daha ılımlı ve dengeleyici bir siyaset izleyen Sünniler takip ediyor akabinde ise Dürziler, Rum Ortodoksları ile Katolikleri ve Taşnak Partisi altında birleşmiş Ermeniler geliyor.

Etnik ve dini grup temelli bu hassas dengenin mülteciler bağlamında yarattığı sorunun çözümüne yönelik eski Lübnan Başbakanı Necib Mikati her gün 3000'i aşkın Suriyelinin Lübnan'a giriş yaptığını belirttiği geçen haftaki açıklamasında mültecilerin Suriye içerisinde oluşturulacak güvenli bölge kamplarına yerleştirilmesi önerisini getirerek Suriye'ye komşu olan ülkelerden ve uluslararası toplumdaki bu konuda destek istedi.⁸ Mikati'nin önerisi uygulandığı takdirde hem başta Lübnan, Ürdün, Irak ve Türkiye olmak üzere ağırlıklı mülteci kabul eden ülkelerin yükü hafif-

letilecek hem de mültecilere daha iyi imkânlar sunularak Suriye'de ki kriz sona erene kadar insani şartlarda yaşamaları garanti altına alınmış olacaktır.

Yeni Kabine ve Çözülemeyen Problemler

Son tahlilde nereden geleceği belli olmayan tehlikenin sürekli varlığı, patlayan bombalar, intihar eylemleri, ordunun bölünmüş ve zayıf yapısı, Hizbullah'ın artan gücü ve karşılığında on ayı aşkın süredir kurulamayan hükümetle merkezi siyasa boşluğu, mültecilerle iyiden iyiye değişen demografik yapının yarattığı tehdit arka arkaya sıralanınca bir iç savaşı doğuracak tüm öğelerin birlikteliği ortaya dökülüyor. Bununla birlikte belki de kaosu normalleşmesinin ortaya çıkardığı ender bir olumlama olarak durum, Lübnan gibi devletsiz de yaşayabilme geleneğine sahip bir ülkede işlerin normal seyrinde yürütülmesine imkân veriyor. Kaldı ki geçtiğimiz hafta kaydedilen gelişmeler ümit verici nitelikte. Zira 11 aya yakın süredir yaşadığı hükümet krizini nihayetlendiren Lübnan'da 8+8+8 denklemiyle Temmam Selam önderliğinde yeni bir kabine kuruldu.⁹ Herkesin taviz vererek bir araya geldiği ve Suriye muhaliflerini destekleyen oğul Hariri liderliğinde ki 14 Mart Koalisyonu, Esed rejiminin yanında yer alan Hizbullah önderliğinde 8 Mart Grubu ile tarafsız görülen merkez grubun eşit temsil edileceği kabinenin karar alma sürecini nasıl işleteceği bir soru işareti olmakla birlikte yukarıda da belirtildiği üzere kabinenin başarısı da Suriye'ye bağlanmış durumda. Suriye'de galip gelen aktör Lübnan'ın da geleceğine ilişkin söz sahibi olacak.

Lübnan Başbakanı Necib Mikati mültecilerin Suriye içerisinde oluşturulacak güvenli bölge kamplarına yerleştirilmesi önerisini getirerek Suriye'ye komşu olan ülkelerden ve uluslararası toplumdaki bu konuda destek istedi.

Patlayan bombalar, intihar eylemleri, ordunun bölünmüş ve zayıf yapısı, Hizbullah'ın artan gücü ve karşılığında on ayı aşkın süredir kurulamayan hükümetle merkezi siyasa boşluğu, mültecilerle iyiden iyiye değişen demografik yapının yarattığı tehdit arka arkaya sıralanınca bir iç savaşı doğuracak tüm öğelerin birlikteliği ortaya dökülüyor.

Suriye'de galip
gelen aktör
Lübnan'ın da
geleceğine ilişkin
söz sahibi olacak.

SONNOTLAR

- 1 ORSAM'ın değerli araştırmacılarından Oytun Orhan liderliğinde yürütülen bu araştırmanın raporuna ilerleyen günlerde www.orsam.org.tr adresinden ulaşabilirsiniz.
- 2 Lübnan'daki Filistinli mültecilerin varlığı ve FKÖ'nün Lübnan'da örgütlenmesi hususlarında ayrıntılı bilgi için bkz: Ayhan Veysel, Tür Özlem; *"Lübnan – Savaş, Barış, Direniş ve Türkiye ile İlişkiler"*, I. Baskı, Bursa: Dora Yayıncılık, 2009, s. 82 – 93.
- 3 *"S. Hariri: Babamın Katili Esed"*, <http://www.haber7.com> (14.02.2014)
- 4 Çelik Ümit; *"İç Çatışmalar ve Müdahaleler Arasında Lübnan"*, History Studies, V 4/2, 2012, s. 130.
- 5 Ocak 2014 itibari ile ülkede yasal ve illegal yollarla gelmiş bulunan 1.2 milyon civarında Suriyeli mülteci olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca UNHCR raporlarına göre Ocak ayı itibari ile 805.835i kayıtlı olmak üzere 858.641 Suriyeli mülteci Lübnan'da ikamet etmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteci Ofisinin konu ile ilgili raporları için bkz: *Inter-Agency Regional Response for Syrian Refugees – Egypt, Iraq, Jordan, Lebanon, Turkey*, 4 – 10 July, http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/inter-agency_regional_response_-_syrian_refugees_20130710.pdf (21.02.2014)
- 6 Birleşmiş Milletler Yüksek Mülteciler Komiserliği yazının bundan sonraki kısmında UNHCR kısaltması ile kullanılacaktır.
- 7 Lübnan ekonomik durum değerlendirmesi için bkz: The World Bank; *"Lebanon Economic Monitor-The Brunt of the Syrian Conflict"*, Fall 2013, worldbank.org. (20.02.2014)
Ayrıca daha detaylı bilgi ve Suriyeli mülteciler ekseninde kaydedilen gelişmelerin Lübnan'da ki ekonomik ve sosyal etkileri üzerine hazırlanmış güncel Dünya Bankası raporu için bkz: World Bank Poverty Reduction and Economic Management Department Middle East and North Africa Region; *"Lebanon, Economic and Social Impact Assessment of the Syrian Conflict"*, September 20,2013, worldbank.org, (21.02.2014)
- 8 Yakınoğu Haber; *"Necib Mikati: Suriyeli Mülteci sayısı Lübnan Nüfusunun Dörtte Biri Oldu"*, http://www.ydh.com.tr/HD12573_suriyeli-multeci-sayisi-lubnan-nufusunun-4te-biri-oldu.html (19.02.2014)
- 9 Kenar Ceren; *"Yeni Lübnan Kabinesi Üzerine Notlar"*, 18 Şubat 2014

Ortadoğu Çalışmaları Merkezi [ORMER] Sakarya Üniversitesi'ne ait bir birim olup aynı zamanda da Ortadoğu üzerine çalışan akademisyenleri bir araya getiren Türkiye'deki en büyük merkezdir. 2013'te kurulan ORMER, sistematik bir şekilde Ortadoğu çalışmaları yürütmesinin yanı sıra 25 kişinin üzerindeki kadrosuyla değişik lisansüstü programlarını da yürütmektedir.

Sakarya Üniversitesi
Esentepe Kampüsü 54187 Serdivan / SAKARYA
+90 264 295 3602
ormer@sakarya.edu.tr